

dr Bożena Kotarska-Lewandowska

Politechnika Gdańska

Wybrane aspekty oceniania w kształceniu na odległość

Wprowadzenie

Współczesna koncepcja kształcenia na odległość z wykorzystaniem technologii Internetu przebojem weszła do szkół wszystkich szczebli. Obecne wyniki badań potwierdzają, że kursy prowadzone systemem komplementarnym (blended-learning), gdzie kształcenie tradycyjne jest wzbogacone zbiorem materiałów dydaktycznych dostępnych w sieci, są jedną z najskuteczniejszych form kształcenia.¹ Jednak przyszłość edukacji jest nieodwołalnie związana z kursami prowadzonymi całkowicie zdalnie i podjęcie takiej właśnie formy kształcenia na szerszą skalę jest planowane w Politechnice Gdańskiej. W ramach europejskiego projektu edukacyjnego wprowadzana jest platforma internetowa do nauczania na odległość, a wielu prowadzących zajęcia metodami tradycyjnymi stanie się w najbliższej przyszłości konstruktorami kursów *online*. Zbudowanie skutecznego kursu na odległość nie jest jednak tylko zwykłym przeniesieniem treści i metodyki tradycyjnego nauczania do sieci, ale wymaga większej wiedzy na temat specyfiki zdalnego nauczania oraz otwartości na zmiany. W przygotowaniu podejścia do zaplanowania struktury kursu pomocna staje się literatura teoretyczna, a przykłady konkretnych rozwiązań opisane w literaturze badawczej mogą stać się inspiracją dla rozwiązań praktycznych.

Dla prowadzących zajęcia metodami tradycyjnymi, którzy rozpoczynają projektowanie kursów zdalnego nauczania, istotne staje się uchwycenie takich różnic, które wymagają od nich przełamania dotychczasowej rutyny w prowadzeniu zajęć lub wykształcenia dodatkowych umiejętności. W artykule przedstawiono kilka spostrzeżeń odnośnie praktycznego podejścia do oceniania, wynikających z lektury badawczej i teoretycznej oraz własnego doświadczenia. Mogą się one okazać pomocne w procesie tworzenia kursu zdalnego nauczania geometrii wykreślnej dla studentów Wydziału Inżynierii Łądowej i Środowiska.

Podejście do oceniania w kształceniu na odległość

Dydaktyka nauczania-uczenia się na odległość odwołuje się do psychologicznych teorii uczenia się: konstruktywistycznej i behawioralnej. W konstruktywistycznym modelu uczenia się przyjmuje się, że ludzie są aktywnymi, poszukującymi informacji jednostkami, które transformują i interpretują swoje doświadczenia, a refleksja nad osobistym doświadczeniem jest punktem wyjścia do konstruowania własnego pojmowania świata. Zgodnie z tą koncepcją studenci muszą świadomie zaangażować się intelektualnie, aby rozwiązywać problemy i zdobyć wiedzę. Z kolei w behawioralnym modelu uczenia się

¹ Bednarek J., Lubina E., *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 131.

przyjmuje się, że uczenie się jest reakcją na bodziec, nauczanie sprowadza się tu do zaprojektowania systemu nagród i kar oraz do modelowania zachowania pożądanego w danym systemie kształcenia.

W odniesieniu do nauczania na odległość przyjmuje się, że sieć internetowa jest naturalnym miejscem, gdzie realizują się idee konstruktywistycznego nauczania-uczenia się. Ponieważ jednak w nauczaniu formalnym studenci często przyjmują bierne postawy, a przecież podstawowym założeniem konstruktywizmu jest utrzymanie aktywności w sytuacji poznawczej, dlatego do większości kursów wprowadza się elementy podejścia behawioralnego. Jak wskazują wyniki badań, dopiero połączenie obu tych podejść w konstruowaniu kursów zdalnego nauczania daje wystarczająco dobre rezultaty końcowe.²

Behawioralna organizacja kursu porządkująca proces kształcenia polega na dokładnym zaplanowaniu działań, tworzeniu uporządkowanych ciągów zadań, sekwencyjnym przetwarzaniu informacji. Elementem behawioralnym może być także testowanie stosowane w obiektywistycznej strategii, na przykład na kursach kończących się certyfikacją.

Dla pozostałych kursów teoretycy zalecają przyjęcie konstruktywistycznego podejścia do oceniania, ponieważ z założenia wymaga się tu eliminacji standaryzowania programu uczenia się. Natomiast promuje się wykorzystanie programów dostosowanych do początkowej wiedzy uczących się, a ocenie podlega także sam proces zdobywania wiedzy. Dlatego też w tym podejściu ocena wyników uczenia się jest bardziej otwarta. Ocenie podlega nie tylko przyrost wiedzy określany na podstawie wyników testu końcowego oraz tam, gdzie to możliwe testu początkowego, ale także na podstawie innych czynników, które obrazują sposób pracy i aktywność uczestnika kursu. Takie założenia mają swoje teoretyczne uzasadnienie, ale w praktyce mogą okazać się trudne do realizacji i dlatego wymagają starannie przemyślanej organizacji oceniania.

Nauczyciel w kształceniu na odległość

Konsekwencją przyjęcia podejścia konstruktywistycznego jest zaakceptowanie zmieniającej się roli nauczyciela. Głównym jego zadaniem jest stymulowanie procesu rozumowania uczących się oraz podtrzymywanie motywacji uczestników. Studenci oczekują od nauczyciela szybkiej informacji zwrotnej oraz szanowania różnorodnych talentów i stylów uczenia się. Przede wszystkim jednak nauczyciel rozpoczynający zdalne nauczanie będzie musiał opanować nowe umiejętności z zakresu komunikacji wirtualnej, aktywności na forach internetowych, interakcji i współpracy w sieci. Równie ważne okaże się kształtowanie relacji duchowych oraz więzi emocjonalnych.³

² Bednarek J., Lubina E., *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 31.

³ Michałowicz B., Rudak L., *Rola e-nauczyciela w przyszłości*, [w:] *Postępy e-edukacji*, red. Zespół Ośrodka Kształcenia na Odległość OKNO PW, Warszawa, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2008, s. 185-191.

Nauczyciele wirtualni muszą poświęcić dużo więcej czasu na wykreowanie swojej osobowości *online*. Powinni wyróżniać się dodatkowo tzw. szybkim zaufaniem (*swift trust*) w sytuacji, gdy potrzebne jest natychmiastowe działanie, a nie ma czasu na integrację grupy.⁴ Tak też powinni się zachowywać nauczyciele rozpoczynający nowy kurs – odłożyć autorytet i zdobyć zaufanie studentów już na pierwszym spotkaniu. Praca *online* wymaga wprawy, treningu; nawet dowcip, tak niezwykle potrzebny na tradycyjnych zajęciach, musi ulec transformacji. Zwykły humor traci na znaczeniu, a niezbędna staje się szybka, lekka i trochę zdystansowana odpowiedź. Wielu naukowców pracujących w zaciszu gabinetów może odnaleźć kształcenie własnych umiejętności interpersonalnych w sieci jako prawdziwe wyzwanie.

Rozległość zadań, jakimi ma zajmować się prowadzący na kursie zdalnym jest tak duża, że w niektórych rozwiązaniach organizacyjnych wprowadzono osobę wspomagającą proces komunikacji w sieci - Integratora.⁵ Integrator powinien wykazywać się znajomością specyfiki interakcji internetowych i biegłością posługiwania się stosowanymi narzędziami oraz wiedzą z zakresu kursu. Jego zadaniem jest monitorowanie aktywności uczestników na kursie i pomaganie studentom w przejściu przez fazę frustracji na etapie początkowym kursu oraz inicjowanie i śledzenie dyskusji grupowych. Ponieważ Integrator jest osobą, która będzie doskonale zorientowana w dynamice grupy, jego opinia może okazać się znacząca w ocenie aktywności uczestników.

Organizacja oceniania w podejściu konstruktywistycznym

W kursach zdalnych ważne jest sprawdzanie przyrostu wiedzy kursantów, a dodatkowo wynik ma stymulować motywację uczestnika oraz zawierać informację zwrotną na temat znaczenia tego wyniku w procesie kształcenia. Zgodnie z założeniami konstruktywizmu uczenie się nie dotyczy już bezpośrednio uzyskanych wyników, ale jest związane z procesem dochodzenia do wiedzy, który kreuje te wyniki. Sprawdzenie powinno także uwzględniać różnorodne style uczenia się uczestników, a zatem formy kontroli powinny być możliwie różnorodne. Dla prowadzącego oznacza to konieczność wymyślenia o wiele bogatszych sposobów sprawdzania wiedzy. Mogą one przyjmować postać testowania, projektów, zadań praktycznych, quizów, szarad, portfolio, dzienników, obserwacji i innych.

Problematyka oceniania w kursach zdalnych (niekończących się certyfikacją) w podejściu konstruktywistycznym jest kwestią podlegającą uzgodnieniu z uczestnikami, którzy współtworzą program kursu. Podejście to wymaga od prowadzącego uszanowania autonomii uczących się i oddania im części swoich tradycyjnych uprawnień do oceniania. W zależności od umowy uczestnicy mogą dyskutować i otwarcie lub niejawnie oceniać zarówno własne prace, jak i prace innych osób w grupie.

---

⁴ Polak M., *O skutecznym nauczaniu online*. www.edunews.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=573&Itemid=1.

⁵ Madey J., *Wieczorkowska G., Dekalog edukacji internetowej*, www.come.uw.edu.pl/?q=pl/node/51.

Takie postawienie oceniania wymaga ustaleń organizacyjnych dotyczących:

- składników oceny: ocena nauczyciela, samoocena uczestnika i oceny nadane przez innych członków grupy oraz ocena innych form działalności, np. aktywności na forum, testowania automatycznego, dziennika
- wagi poszczególnych składników oceny;
- zasad oceny prac własnych oraz prac innych uczestników w grupie.

W badaniach opisane są przykłady oceniania z uwzględnieniem aktywności *online*, gdzie przyjęto, że zaliczenie bez jakiegokolwiek aktywności jest niemożliwe.⁶

Po uzyskaniu wszystkich danych nauczyciel ma możliwość jednoczenia różnych miar oceny i tworzenia skali oceniającej głębokość rozumienia problemów. Takie ocenianie ma dodatkowo olbrzymi potencjał pomagający zmodernizować relacje student-nauczyciel.

Autonomia studentów

Autonomia studentów to przejęcie odpowiedzialności za własne uczenie się. Przyjęcie zwiększonej autonomii w kształceniu oznacza nie tylko wpływ uczących się na program, ale także udział w ocenianiu dokonań własnych, jak i innych uczestników.⁷ Student jest odpowiedzialny za uzyskany wynik i jednocześnie jest osobą, która najlepiej zna przebieg własnego kształcenia.

Subiektywne ocenianie własnej działalności zwykle przyjmuje poziom od neutralnego do pozytywnego, ponieważ ludzie z natury postrzegają siebie pozytywnie.⁸ Uczniowie starają się interpretować swoje wyniki w taki sposób, aby zachować własne poczucie wartości. Sukces jest najczęściej przypisywany czynnikom wewnętrznym, takim jak zdolności i włożony wysiłek, natomiast porażka czynnikiem zewnętrznym niezależnym od uczącego się, np. pechowi. Wprowadzenie samooceny jako elementu wzmacniającego motywację do uczenia się jest uzasadnione, ale wydaje się, że w praktyce nauczania na odległość może okazać się trudne uzyskanie wartościowych wyników. We własnej praktyce edukacyjnej autorka zauważa niechęć studentów do oceny swoich dokonań poprzez podanie konkretnej wartości liczbowej określającej ich wkład pracy i uzyskane rezultaty. Dużo chętniej studenci wyrażają swoją opinię w sposób pośredni, a mianowicie poprzez ustosunkowanie się do oceny zaproponowanej przez prowadzącego. Wówczas studenci przekonani, iż zasługują na wyższą ocenę, wyrażają gotowość do zademonstrowania swoich umiejętności poprzez wykonanie dodatkowego zadania. Z drugiej strony nie ujawniają się te osoby, których samoocena wypada poniżej oceny uzyskanej od prowadzącego.

⁶ Neczaj-Świdowska R., *Czynniki dydaktyczne a efektywność kształcenia wspieranego technologią internetową*, [w:] L. Rudak, *Wybrane zagadnienia e-edukacji*, Wydawnictwo Naukowo Techniczne, Warszawa 2009, s. 117-120.

⁷ Juszcak S., *Edukacja na odległość. Kodyfikacja pojęć, reguł i procesów*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2002, s. 205.

⁸ Wojcieszke B., *Człowiek wśród ludzi*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002, s. 148.

Wprowadzenie samooceny jako składnika oceny końcowej w zdalnym nauczaniu wymaga określenia zasad oceny własnej pracy. Warto tu zauważyć, że umiejętność samooceny można rozwijać i kształtować poprzez stwarzanie sytuacji, w której student dokonuje refleksji nad własną pracą. Na przykład w wyniku uzyskania informacji zwrotnej od nauczyciela lub grupy, podczas pracy nad wspólnym projektem czy omawiania błędów.

W kształceniu na odległość przyjmuje się, że ocenianie prac uczestnika przez innych członków grupy ma duże znaczenie motywujące i aktywizujące. Najkorzystniej byłoby element oceniania uczestników wzajemnie przez siebie sprawnie zintegrować z działaniami obowiązkowymi na kursie w taki sposób, aby wspomagać nie tylko motywację, ale i systematyczność. Przykładem takiej organizacji jest wprowadzenie sprzężonych wzajemnie ocen studentów za wybraną aktywność. Studenci dostawali w toku kursu dodatkowe punkty od innych uczestników dopiero wtedy, gdy sami dokonali ich oceny w odpowiednim przedziale czasu. Po zakończeniu określonego terminu nie było możliwości uzyskania punktów.⁹ W ten sposób udało się jednocześnie osiągnąć kilka celów: zwiększyć aktywność i systematyczność studentów oraz uzyskać ocenę uczestnika przez pozostałych w grupie.

Wnioski

Przygotowanie kursu nauczania na odległość jest ogromnym wyzwaniem dla nauczyciela. Skonstruowanie rozbudowanego, ale przyjaznego środowiska uczenia się, które ma spełnić wiele różnych celów, wymaga ogromnej pracy. Zadaniem prowadzącego jest przygotowanie nienaganych materiałów dydaktycznych i sprawne obsługiwanie ich w sieci. Dodatkowo nauczyciel musi uruchomić pozamerytoryczne cechy własnej osobowości, które umożliwią mu sprawne komunikowanie się w sieci. W końcu musi pogodzić się z tym, że część swoich uprawnień do oceniania oddaje uczestnikom kursu.

Literatura przedmiotu daje podstawy teoretyczne, które pozwalają określić, jak mają działać poszczególne elementy kursu i jakie powinny przynosić rezultaty. Jednak w praktyce na etapie przygotowań więcej jest wątpliwości niż gotowych rozwiązań. Chociaż przyjmuje się, że uczący się mogą mieć wpływ na wiele czynników i są one obiektem ustaleń z prowadzącym, to jednak trzeba przyznać, że większość decyzji organizacyjnych musi być podjęta długo przed uruchomieniem kursu, a właściwie już na etapie planowania. Elementy kursu muszą być zintegrowane i w trakcie kursu pozostaje niewiele miejsca na improwizację.

Organizacja oceniania w kształceniu na odległość wymaga szczególnie wnikliwego przemyślenia, ponieważ nie ma możliwości osobistego poznania uczestników. Idealną wydaje się sytuacja, w której ocenianie cząstkowe jest zintegrowane z elementami kursu i przebiega w toku uczenia się w taki sposób, że uczestnicy postrzegają je jako naturalne. Trzeba wykazać się wielką umiejętnością, aby tak wiele rozbudowanych form oceniania sprawnie połączyć się w wynik końcowy.

⁹ Kossakowska-Pisarek S., *Konstrukttywistyczne cechy technik nauczania na odległość na przykładzie kursu mieszanego na platformie modle*, [w:] L. Rudak, *Wybrane zagadnienia e-edukacji*, Wydawnictwo Naukowo Techniczne, Warszawa 2009, s. 103.

Bibliografia:

1. Bednarek J., Lubina E., *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 31-134.
2. Juszczak S., *Edukacja na odległość. Kodyfikacja pojęć, reguł i procesów*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2002, s. 162-211.
3. Kossakowska-Pisarek S., *Konstruktywistyczne cechy technik nauczania na odległość na przykładzie kursu mieszanego na platformie modle*, [w:] L. Rudak, *Wybrane zagadnienia e-edukacji*, Wydawnictwo Naukowo Techniczne, Warszawa 2009, s. 100-109.
4. Madey J., Wieczorkowska G., *Dekalog edukacji internetowej*, www.come.uw.edu.pl/?q=pl/node/51, s. 4-5.
5. Neczaj-Świdorska R., *Czynniki dydaktyczne a efektywność kształcenia wspieranego technologią internetową*, [w:] L. Rudak, *Wybrane zagadnienia e-edukacji*, Wydawnictwo Naukowo Techniczne, Warszawa 2009, s. 117-120.
6. Polak M., *O skutecznym nauczaniu online*, http://www.edunews.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=573&Itemid=1.
7. Wojcieszke B., *Człowiek wśród ludzi*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002, s. 148.